

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ТА РОЛЬ ПРОКУРОРА В МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Скоєння тяжких міжнародних злочинів, які тягнуть за собою численні негативні наслідки, не може і не повинно залишатися безкарним. Саме з метою покласти край безкарності винних у цих злочинах осіб міжнародною спільнотою було засновано постійно діючий Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС). Створення незалежної судової структури з універсальною юрисдикцією покликане вселити віру в перемогу справедливості, утвердження правосуддя і невідворотність покарання для винних осіб.

Статут МКС (далі – Статут) чітко визначає підстави для притягнення особи до відповідальності – скоєння серйозних злочинів, які зачіпають інтереси міжнародного співтовариства, як-от: злочин геноциду; злочини проти людяності; військові злочини; злочин агресії. Крім того, Статут закликає держави-учасниці здійснювати юрисдикцію відносно вказаних злочинів. У Преамбулі Статуту зазначається, що найбільш серйозні злочини, які викликають стурбованість усього міжнародного співтовариства, не повинні залишатися безкарними; що їх дієве переслідування повинно бути забезпечене як заходами, що вживаються на національному рівні, так і активізацією міжнародного співробітництва; що обов'язком будь-якої держави є здійснення нею кримінальної юрисдикції стосовно осіб, які несуть відповідальність за скоєння міжнародних злочинів [1]. Разом із тим, важливим у реалізації невідворотності покарання за вчиненні злочини є положення Статуту про те, що Суд не пов'язаний із бажанням держави покарати винних осіб і за наявності певних умов, зокрема небажання або нездатності держави виконати свої зобов'язання, він має право прийняти справу до свого провадження (ст. 17 (2)).

Незважаючи на те, за чією ініціативою було порушено справу в Суді: держави-учасниці Статуту, Ради Безпеки або Прокурора – Статут акцентує увагу на тому, що кожен вважається невинним, поки його вина не буде доведена в Суді, відповідно до закону, і разом із тим покладає тягар доказування вини на Прокурора, який повинен вчасно реагувати на

скоєння тяжких міжнародних злочинів. Саме від належного розслідування всіх обставин справи, від того, як ретельно та добросовісно працюватиме Прокурор, очолювана ним Канцелярія та правоохоронні структури держав, на яких покладається зобов'язання у наданні відповідної правової, процесуальної та технічної допомоги в розслідуванні справи, залежатиме прийняття рішення щодо порушення кримінальної справи або відмова в її порушенні.

Важливе значення тут мають і особисті якості посадових осіб. Від належного виконання покладених на Прокурора обов'язків, професіоналізму, моральних, етичних якостей і, зрештою, гарантій діяльності залежить утвердження Суду як закладу, що реагує на злободенні міжнародні проблеми.

Обрана тематика є актуальною в аспекті обговорення питання подальшої ратифікації Статуту та реформування кримінально-процесуального законодавства держав, у тому числі й для України. Слід зазначити, що в науці міжнародного права діяльності Міжнародного кримінального суду в цілому присвячено ряд робіт як українських, так і зарубіжних авторів. Але необхідно констатувати, що в рамках загальної проблематики авторами не приділено значної уваги питанням правового положення Прокурора (Обвинувача). Разом із тим, окремі аспекти ролі Прокурора в міжнародному судочинстві висвітлені в роботах таких авторів, як Дж. Туроне, С. А. Грицаєв, О. В. Касинюк, І. І. Фисенко, М. Г. Михайлов, В. П. Пилипенко та ін.

Виходячи з вищезначеного, вважаємо за необхідне проаналізувати правове становище Прокурора в Статуті МКС та його нормативно-правових актах, зробити відповідні висновки та рекомендації щодо вдосконалення окремих їх положень.

Зважаючи на ту роль, яка відводиться Судом Прокурору, кандидатури, які висувуються на цю посаду, повинні відповідати певним критеріям. Зокрема, вони повинні мати високі моральні якості, високу кваліфікацію та широкий практичний досвід у сфері переслідування або проведення судового розгляду кримінальних справ. Крім того, кандидатури, висунуті на

посаду Прокурора, повинні знати хоча б одну з робочих мов Суду і вільно розмовляти нею.

Прокурор і його замісники обираються абсолютною більшістю голосів членів Асамблеї держав-учасниць шляхом таємного голосування. Строк повноваження зазначених осіб – дев'ять років, якщо в момент їх обрання не приймається рішення стосовно обрання на коротший строк (ст. 42 (4)). Слід підкреслити, що саме процедура обрання Прокурора та його замісників покликана забезпечити незалежність прокуратури у проведенні розслідування і здійсненні кримінального переслідування.

Статутом МКС акцентовано увагу на незалежності Прокурора при виконанні ним своїх функцій. З цією метою Прокурору та його замісникам забороняється займатися будь-якою діяльністю, що несумісна зі здійсненням прокурорських функцій або може піддати сумніву їх незалежність (ст. 42 (5)). Крім того, вони повинні бути громадянами різних держав.

Вимоги, що висуваються до Прокурора, узагальнені у присязі, зміст якої полягає в зобов'язанні виконувати свої обов'язки і здійснювати повноваження чесно, неупереджено і добросовісно, дотримуватися конфіденційності розслідувань і судового переслідування (правило 5 (1) «b» Правил процедури і доказування МКС (далі – ППД) [2]).

Відповідно до Статуту Прокурор наділяється широким спектром прав, які можна розподілити на дві групи: першу з них утворюють повноваження щодо розслідування справи; другу – адміністративні повноваження.

Для встановлення істини Прокурор проводить розслідування з тим, щоб охопити всі факти і докази, які свідчать про те, чи настає кримінальна відповідальність за скоєне діяння відповідно до Статуту. З цією метою він може: збирати і вивчати докази; вимагати явки осіб, які перебувають під слідством, потерпілих і свідків; надавати згоду на нерозкриття на будь-якому етапі провадження документів або інформації, які були ним отримані на умовах збереження конфіденційності; вживати необхідних заходів або просити про вжиття необхідних заходів для забезпечення конфіденційності інформації, захисту будь-якої особи або збереження доказів. При цьому він розслідує як обставини, що підтверджують скоєння злочину, так і докази невинності (ст. 54). Із метою сприяння розслідуванню у справі Прокурор може укладати з ООН та її фондами, відділеннями необхідні домовленості для забезпечення конфіденційності інформації, захисту будь-якої особи тощо [3, с. 12].

Наділяючи Прокурора повноваженнями щодо розслідування справи, Статут передбачає й обмеження його прав Палатою попереднього розгляду. Вона має право встановити відсутність підстав для неприйняття справи до провадження, що становить зміст принципу доповнення (ст. 17). Крім того, якщо Прокурор вважає, що проведення розслідування має унікальну можливість для отримання доказів, які згодом можуть стати недоступними для використання в ході судового розгляду, він інформує про це Палату попереднього розгляду. За поданням Прокурора Палата може в інтересах захисту прав обвинуваченого також дати доручення одному зі своїх членів або іншому судді здійснити спостереження за процесуальними діями. Навіть у разі, коли Прокурор не вимагає прийняття таких заходів, Палата може здійснити їх за своєю ініціативою.

Статут також містить і вичерпні гарантії для держав проти можливої пасивності Прокурора. Статут передбачає можливість оскарження рішення Прокурора не проводити розслідування. Ця ситуація може стати предметом розгляду Палати попереднього провадження за ініціативи самого Прокурора відповідно до п. 3 ст. 19, якщо Прокурор сам побажає заручитися думкою суддівської колегії. Пункт 3 ст. 53 дає право винести питання на розгляд Палати на прохання держави, яка передала ситуацію Прокурору або на прохання Ради Безпеки. При цьому Палата не переглядає рішення Прокурора сама, а може просити Прокурора переглянути своє рішення. Система стримань завершується правом самої Палати попереднього провадження переглянути рішення Прокурора щодо невжиття заходів. Це право діє в тому випадку, якщо Прокурор прийняв рішення припинити розслідування, оскільки мав підстави вважати, що проведення розслідування не буде відповідати інтересам розслідування з урахуванням тяжкості злочину, інтересів потерпілих, віку винної особи та її ролі в скоєнні злочину.

До початку судового розгляду Палата попереднього розслідування проводить слухання з питання про затвердження обвинувачень і визначає, чи існують достатні докази для встановлення суттєвих підстав вважати, що дана особа скоїла злочин, у якому вона обвинувачується. Слухання проводиться в присутності Прокурора, обвинуваченого та його захисника (ст. 61).

У процесі слухання справи Палатою попереднього розгляду Прокурор підтримує кожний пункт обвинувачення доказами, достатніми для встановлення суттєвих підстав вважати, що

дана особа скоїла злочин, у якому вона обвинувачується. Прокурор може посылатися на документальні докази або резюме доказів і може не викликати свідків, які, як очікується, будуть давати свідчення в Суді (ст. 61 (5)).

На стадії розгляду справи Судовою палатою на Прокурора покладається тягар доведення вини обвинуваченого за допомогою зібраних доказів та всіх матеріалів розслідування справи. Крім того, він наділений правом оскарження рішень, прийнятих Палатою (ч. 8 Статуту «Оскарження та перегляд»).

Щодо адміністративних повноважень Прокурора, та слід зазначити, що він призначає консультантів із досвідом юридичної діяльності в спеціальних питаннях, включаючи питання стосовно сексуального насильства, гендерного насильства і насильства щодо дітей тощо (ст. 42 (9)); призначає необхідний кваліфікований персонал (ст. 44). Він очолює Канцелярію Прокурора і наділений усіма повноваженнями щодо керування та управління нею, включаючи персонал, приміщення та інші ресурси. Крім того, Прокурор відповідає за збереження та забезпечення недоторканості інформації і речових доказів, отриманих у процесі розслідування, яке проводиться ним або його Канцелярією (правило 10 ППД).

Канцелярія Прокурора діє незалежно як окремий орган Суду. Вона відповідає за отримання ситуацій, які передаються, і будь-якої інформації про злочини, віднесені до юрисдикції Суду, за їх вивчення і здійснення розслідування та кримінального переслідування в Суді. Співробітники Канцелярії не запрошують і не виконують вказівок із будь-якого зовнішнього джерела.

Задля забезпечення неупередженості Прокурора Статут передбачає можливість звільнення Президією Суду Прокурора та його замісників на їх прохання від участі в будь-якій справі. Так, ні Прокурор, ні його замісник не беруть участі у справі, стосовно якої їх неупередженість може бути поставлена під сумнів на будь-якій підставі. Вони відводяться від участі в справі, якщо раніше брали будь-яку участь у розгляді цієї справи в Суді або пов'язаної із нею кримінальної справи, до якої причетна особа, що перебуває під слідством чи піддана судовому переслідуванню (ст. 42 (7)). Якщо вони мають особистий інтерес у справі, в тому числі пов'язаний із подружніми, батьківськими або іншими близькими сімейними особистими чи професійними обставинами чи відносинами підлеглості з будь-якою стороною; виконання до вступу на посаду функцій,

які передбачали формування думки про цю справу, про сторони або їх законних представників, яке об'єктивно могло б негативно відбитися на необхідній неупередженості відповідної особи; висловлення за допомогою засобів масової інформації, в письмовому вигляді або у формі публічних дій думок, які, з об'єктивної точки зору, могли відобразитися на необхідній неупередженості відповідної особи (правило 34 (1) ППД).

У разі невиконання покладених на них функцій Прокурор та його замісник також можуть бути усунені з посади за наявності наступних обставин: якщо встановлено, що ця особа скоїла серйозний проступок або серйозне порушення своїх зобов'язань; якщо зазначена особа не здатна виконувати функції, покладені на неї відповідно до Статуту (ст. 46 (1) Статуту).

З метою забезпечення належного виконання покладених на них обов'язків Прокурор та його замісники наділяються привілеями та імунітетами, притаманними головам дипломатичних представництв; судово-процесуальним імунітетом щодо всього сказаного, написаного ними і дій, учинених ними як в офіційному статусі, так і після закінчення строку їх повноважень. Їм та членам їх сімей надаються пільги на в'їзд і виїзд із держави, в якій вони перебувають, на в'їзд у державу, де проводить засідання Суд, та виїзд із неї. У період міжнародних криз зазначеним особам надаються пільги щодо репатріації відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. (ст. 15 Угоди про привілеї та імунітети МКС) [4].

Співробітники Канцелярії Прокурора також користуються пільгами, необхідними для належного виконання покладених на них функцій, як-от: імунітет від особистого арешту або затримання їх багажу; імунітет від будь-яких процесуальних дій щодо сказаного, написаного і всього скоєного ними у службовому порядку; недоторканність усіх судових паперів і документів у будь-якій формі; звільнення від податків на оклади, винагороди і допомоги, які виплачуються Судом; звільнення від особистих повинностей тощо.

Завдання міжнародного судового органу полягає у притягненні до відповідальності й покаранні фізичних осіб, які скоїли найбільш тяжкі міжнародні злочини. Однак проведення попереднього розслідування, слухання справ у судових засіданнях, виконання вироків неминує пов'язане з можливістю завадити цьому шляхом неправомочного впливу, підбурювання, тиску, погроз та скоєння протиправних дій з метою перешкодити виконанню покладених

на них обов'язків, залякування свідків, фальсифікації доказів тощо. Найбільш поширеним засобом боротьби з цим негативним явищем є розширення юрисдикції міжнародного судового органу на злочини проти відправлення правосуддя [5, с. 183].

Положення стосовно відповідальності за злочини проти відправлення правосуддя містяться в законодавстві багатьох держав. Не є винятком у цьому і Статут МКС. Закріплення Статутом норми щодо відповідальності за злочини проти правосуддя, скоєні навмисно, серед яких: створення перешкод, залякування або протиправний вплив на посадову особу Суду з метою змусити або впевнити посадову особу не виконувати або виконувати не належним чином її обов'язки; здійснення впливу на посадову особу Суду як помста за те, що вона виконувала свої обов'язки (ст. 70), – є однією з гарантій діяльності Прокурора та його замісників.

Важливим фактором належного функціонування Прокурора та очолюваної ним Канцелярії є матеріальне та соціальне забезпечення, які дозволять їм ефективно працювати. Зазначимо, що питання соціального забезпечення співробітників Суду належать до компетенції Асамблеї держав-учасниць, яка відповідно до положень ст. 49 Статуту визначає розмір окладів, допомоги та компенсацію витрат. Дотепер Асамблеєю не було прийнято ніякого рішення відповідно до ст. 49 щодо Прокурора та його замісників, але були окремі спроби вирішення соціальних питань. Так, наприклад, Асамблея рекомендувала Міжнародному кримінальному суду брати участь в Об'єднаному пенсійному фонді персоналу ООН з метою пенсійного забезпечення Прокурора та його замісників [6]. Визначено, що означені посадові особи мають поселитися в Нідерландах достатньо близько від місця знаходження Суду з тим, щоб мати можливість негайно прибути до Суду для виконання своїх обов'язків. Місцем їх проживання може бути постійне житло, придбане або взяте у довгострокову оренду. Вони мають право на оплату дорожніх витрат і виплату добових; на медичне страхування; на чергову річну відпустку; на пенсійне забезпечення. Суттєвими є пропозиції щодо можливості призначення пенсій для вдів/вдівців у разі смерті Прокурора та

його замісників, а також призначення допомоги для дітей і допомоги у зв'язку із втратою годувальника; право на отримання допомоги на освіту для своїх дітей [7, с. 17–24]. Слід констатувати, що процес вироблення єдиних стандартів триває.

Аналізуючи положення Статуту МКС та його нормативно-правові акти, доходимо **висновку**, що Прокурор відіграє активну роль у розслідуванні справ, віднесених до юрисдикції Суду, і є однією з центральних постатей міжнародного кримінального судочинства. Разом із тим, слід констатувати, що готовність стати обвинувачем постійно діючого Суду – це нелегке рішення для особи, яка постійно повинна бути в розпорядженні Суду. Обіймання такої відповідальної посади може створювати й певні труднощі для кандидатів: це й відмова від постійного заняття, тривале перебування за кордоном тощо. Успішна робота постійно діючого Суду залежатиме від того, чи будуть представляти сторону обвинувачення висококваліфіковані особи. Таке представництво в Суді може бути забезпечено лише в тому разі, якщо становище Прокурора буде достатньо привабливим, щоб спонукати означених вище осіб піти на необхідні жертви. Виходячи з цього, Прокурор повинен мати змогу приймати свої рішення цілком незалежно і діяти без обмежень, без неправомочного впливу, підбурення, тиску, погроз, неправомочного прямого чи непрямого втручання, незалежно від того, з чийого боку та з яких мотивів воно здійснюється. Прокурор не може бути увільнений від провадження у справі без поважних на те причин, якими є, наприклад, тяжке захворювання або особиста заінтересованість у справі. Йому мають бути забезпечені гідне становище, відповідна платня і пенсійне забезпечення.

Крім того, виконання покладених на Прокурора обов'язків у розслідуванні справ залежить і від плідної співпраці Суду і держав щодо надання доказів, затримання осіб, які скоїли злочин, та їх передачі в розпорядження Суду. Як зазначається в одній із доповідей про діяльність Суду, робота Суду – це загальна справа, і його успіх залежить від підтримки і співробітництва з боку держав-учасниць, так само як і інших держав, міжнародних організацій та громадського суспільства (п. 79) [8].

Література

1. Римский статут Международного уголовного суда. – A/CONF.183/9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int>.
2. Правила процедуры и доказывания МУС // Официальные документы Международного уголовного суда ICC-ASP /1/3 (part II-A) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int>.

3. Доклад о согласованном проекте Соглашения о взаимоотношениях между Международным уголовным судом и Организацией Объединенных Наций. – ICC- ASP/3/15 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.icc-cpi.int>.

4. Agreement on the Privileges and Immunities of the ICC. – ICC-ASP/1/3 [Электронный ресурс]. – Р. 236–255. – Режим доступа: <http://www.icc-cpi.int>.

5. Марусин И. С. Международные уголовные судебные учреждения: судоустройство и судопроизводство / И. С. Марусин. – СПб. : Изд. Дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – 224 с.

6. Доклад об условиях службы и вознаграждения Прокурора и заместителей Прокурора, подготовленный согласно пункту 26 резолюции ICC-ASP/3/Res.3. – ICC-ASP/4/11 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.icc-cpi.int>.

7. Предложение в отношении условий службы и вознаграждения судей и выборных должностных лиц. Приложение II. Проект условий службы и вознаграждения Прокурора и заместителей Прокурора Международного уголовного суда. – ICC-ASP/3/12 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.icc-cpi.int>.

8. Report on the activities of the Court. – ICC-ASP/4/16 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.icc-cpi.int>.

Надійшла до редколегії 12.11.2009

Анотації

Проаналізовано правовий статус Прокурора Міжнародного кримінального суду відповідно до положень Римського статуту 1998 р. та інших нормативно-правових актів Суду. Акцентовано увагу на ролі Прокурора в утвердженні правосуддя і невідворотності покарання за скоєння тяжких міжнародних злочинів, віднесених до юрисдикції Суду.

Проанализирован правовой статус Прокурора Международного уголовного суда в соответствии с положениями Римского статута 1998 г. и других нормативно-правовых актов Суду. Акцентировано внимание на роли Прокурора в утверждении правосудия и неотвратимости наказания за совершение тяжких международных преступлений, отнесенных к юрисдикции Суду.

Legal status of the Prosecutor of the International Criminal Court in accordance with provisions of the Rome Statute dated from 1998 and other legal acts of the Court is analyzed. Attention is paid to the role of the Prosecutor in promoting justice and inevitability of punishment for committing grave international crimes under the jurisdiction of the Court.

УДК 342.737

О. В. КОЗИР,
ад'юнкт

Харківського національного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОСОБИ НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА

Протягом десятиріч на міжнародно-правовому рівні формувалися стандарти прав особи. Принципово нове, універсальне та всеохоплююче, розуміння прав особи бере свій початок із проголошення 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини. Таким чином права особи набули наддержавного значення: міжнародне співтовариство розпочало формування системи стандартів у галузі прав людини, які б гарантували реальне існування прав індивіда.

Важливе місце в системі прав індивіда посідає право особи на недоторканність житла, яке передбачене більшістю міжнародних правових актів у галузі прав людини. Цей факт дає змогу припустити існування певних міжнародно-правових стандартів стосовно досліджуваного права.

Тематика щодо забезпечення права на недоторканність житла у науковій літературі розглядалася лише фрагментарно (А. М. Колодій, А. Ю. Олійник, Ф. М. Рудинський, Ю. І. Стецовський, Ю. М. Тодика та ін.). Вказані науковці розглядали дане право переважно лише як допоміжний об'єкт дослідження. Проблема міжнародно-правових стандартів права особи на недоторканність житла взагалі не розглядалася в науковій літературі.

Але **актуальність** даного дослідження пояснюється не лише відсутністю наукових розробок. Визначення переліку міжнародно-правових стандартів конституційного права особи на недоторканність житла дозволить надалі проаналізувати відповідність національного законодавства цим стандартам.